

บทที่ 4

วงดนตรีไทย

คำว่า “วง” ตามความหมายทางวิชาการ มี 2 ประการด้วยกันคือ ประการที่หนึ่งเป็นนาม เช่น วงแหวน เส้นรอบวง เป็นต้น ประการที่สองเป็นลักษณะนาม เช่น กลองยาว 1 วง แตรวง 3 วง เป็นต้น สำหรับคำว่า “วง” ในที่นี้เป็น “นาม” หมายถึง การนำเอาของหลาย ๆ สิ่ง ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน มารวมกัน โดยคำนึงถึงเสียงของเครื่องดนตรีที่จะนำมาวมกันต้องมีเสียงใกล้เคียงกัน เช่น เอาขลุ่ยที่เป่ามีเสียงเบามาบรรเลงร่วมกับซอที่มีเสียงเบา หรือเอาปี่ที่เป่ามีเสียงดังนำมาบรรเลงร่วมกับระนาดเอกที่ตีด้วยไม้แข็งมีเสียงดัง เป็นต้น

ในบทนี้ผู้เขียนจะขออธิบายถึงการประสมวงดนตรีไทย ลักษณะการประสมวง และการกำเนิดเครื่องดนตรีไทยในแต่ละยุคสมัยของไทย โดยมีเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

การประสมวงดนตรีไทย

การประสมวงดนตรีมีหลายลักษณะ ซึ่งขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีที่จะนำมาบรรเลงร่วมกันในแต่ละยุคสมัยของไทย โดยจะมีการประสมวงที่มีรายละเอียดต่างกันออกไปตามระเบียบแบบแผนที่เชื่อถือกันมาแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาถึงการประสมวงของแต่ละยุคสมัยของไทย อาจจะแบ่งได้เป็นวงประเภทต่าง ๆ ดังนี้

สมัยสุโขทัย มีการประสมวง 4 แบบ คือ การบรรเลงพิณ วงขับไม้ วงปี่พาทย์เครื่องห้า และวงเครื่องประโคม

สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการประสมวง 4 แบบ คือ วงขับไม้ วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี

สมัยรัตนโกสินทร์ มีการประสมวง 5 แบบ คือ วงขับไม้ วงเครื่องกลองแขก วงเครื่องสาย วงปี่พาทย์ และวงมโหรี

ในบทนี้จะขอกล่าวถึงลักษณะการประสมวงที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการประสมวงดนตรีไทยที่ถือเป็นแบบแผนมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะขออธิบายพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. วงขับไม้

วงขับไม้ เป็นวงดนตรีที่มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ที่สุดตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยใช้เฉพาะบรรเลงขับกล่อมในพิธีการสำคัญ ๆ เช่น พิธีสมโภชช้างเผือก สมโภชพระมหาเศวตฉัตร เป็นต้น

วงขับไม้ประกอบด้วยผู้บรรเลงและเครื่องดนตรี (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.1) ดังนี้

1.1	พราหมณ์ผู้ขับลำนำ	1 คน
1.2	ผู้ไถวบัณเฑาะว์	1 คน
1.3	ผู้สีซอสามสาย	1 คน

ภาพประกอบ 4.1 วงขับไม้

ที่มา (หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานดนตรี มัธยมศึกษาปีที่ 6. 2548 : 12)

ภาพประกอบ 4.2 วงบัวลอย (ครูป๊อ คงลายทอง)

ที่มา (ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านไทย. 2558 : 112)

2. วงเครื่องกลองแขก

การประสมวงดนตรีประเภทวงเครื่องกลองแขก แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ชนิดที่ใช้กลองมลายู และชนิดที่ใช้กลองแขก เป็นเครื่องประกอบจังหวะหลัก ทั้งกลองแขกและกลองมลายู ต่างก็เป็นกลองสองหน้ารูปทรงกระบอก ซึ่งมีที่มาจากมลายูทั้งคู่ กลองมลายูมีรูปร่างที่อ้วนและสั้นกว่ากลองแขกชนิดหน้อย ใช้ตีด้วยไม้ข้างหนึ่งและมือข้างหนึ่ง

การประสมวงกลองมลายูแต่เดิมใช้กลอง 4 ลูก ปี่ชวา 1 เล้า และฆ้องเหม่ง (มีขนาดเล็ก แต่หนากว่าฆ้องโหม่งมาก เวลาตีเสียงจะดังเหม่ง ๆ จึงเรียกตามเสียงว่าฆ้องเหม่ง) 1 ใบ บางทีก็เรียกชุดนี้ว่า “กลองสี่ปีหนึ่ง” เดิมใช้สำหรับแห่ในขบวนพยุหยาตรา และกระบวณแห่ต่าง ๆ ต่อมานำไปใช้ในการแห่พระบรมศพและพระศพเจ้านาย ในที่สุดก็ใช้เป็นวงสำหรับประโคมศพทั่วไป แต่ได้ลดกลองลงเหลือเพียง 2 ลูก เช่น การบรรเลงวงบัวลอย (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.2)

นอกจากนี้ยังมีการนำไปใช้ในวงปี่พาทย์นางหงส์ สำหรับบรรเลงประโคมในงานอวมงคล (งานศพ) อีกด้วย โดยตัดฆ้องเหม่งออก

ส่วนการประสมวงกลองแขกนั้น เป็นการประสมระหว่างกลองแขก 1 คู่ (ตัวผู้และตัวเมีย) กับปี่ชวา 1 เล้า และฆ้องโหม่ง 2 ใบ วงเครื่องกลองแขกชนิดนี้มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่เดิมใช้ในกระบวณแห่เหมือนกัน และใช้ประกอบการแสดงที่มาจากแขกด้วย เช่น การแสดงชุด “อิเหนาสำราญ” ในละครเรื่องอิเหนา ต่อมาใช้บรรเลงประกอบกระบี่กระบอง และการชกมวยไทยในปัจจุบันด้วย

สาเหตุที่ใช้กลองแขกในกระบวณแห่ต่าง ๆ เช่น แห่กระบวณ โสกันต์ (โกนจุก) ก็เพราะนำมาแทนกลองมลายูที่ถูกนำไปใช้แห่ศพและประโคมศพ ทำให้เกิดความรังเกียจว่าไม่น่าจะนำมาใช้แห่กระบวณงานมงคล จึงได้ใช้กลองแขกแทน และในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการนำกลองแขกไปบรรเลงประสมในวงเครื่องสาย คือ ซอด้วง ซออู้ และจะเข้ เกิดเป็นวงดนตรีที่เรียกว่า “กลองแขกเครื่องใหญ่” ซึ่งได้พัฒนามาเป็นวงเครื่องสาย และวงมโหรี ในที่สุด

3. วงเครื่องสาย

วงเครื่องสาย สันนิษฐานว่าเป็นวงดนตรีของชาวบ้านที่เล่นกันมาช้านาน ตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่สู้จะเป็นหลักฐานมั่นคงนัก ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการบรรเลงวงเครื่องสายอย่างแท้จริง วงเครื่องสายใช้บรรเลงในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานทำบุญบ้าน งานวันเกิด งานแต่งงาน ซึ่งเหมาะสำหรับสถานที่ที่ไม่กว้างนัก วงเครื่องสายประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทสี (เครื่องสาย) เป็นหลัก ได้แก่ ซอด้วง ซออู้ และมีเครื่องเป่าคือ ขลุ่ย บรรเลงประกอบ นอกจากนี้ก็จะมีเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ และกลอง เครื่องดนตรีอีกชิ้นหนึ่งที่ประสมในวงเครื่องสาย และมีความจำเป็นคือ จะเข้ เพื่อให้เกิดความไพเราะกลมกลืน

วงเครื่องสายแบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ ดังนี้

3.1 วงเครื่องสายไทย มี 2 ชนิด ได้แก่

3.3.1 วงเครื่องสายวงเล็ก หรือ “วงเครื่องสายเครื่องเดี่ยว” (ดังแสดงในภาพประกอบ

4.3) ประกอบด้วย

1) ซอด้วง	1 คัน
2) ซออู้	1 คัน
3) จะเข้	1 ตัว
4) ขลุ่ยเพียงออ	1 เถา
5) โทน รำมะนา	1 คู่
6) ฉิ่ง	1 คู่

ภาพประกอบ 4.3 วงเครื่องสายวงเล็ก

ที่มา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

ภาพประกอบ 4.4 วงเครื่องสายเครื่องคู่

ที่มา (หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานดนตรี มัธยมศึกษาปีที่ 4. 2551 : 42)

3.1.2 วงเครื่องสายเครื่องคู่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีเช่นเดียวกับวงเครื่องสายวงเล็ก แต่เพิ่มเป็นอย่างละคู่ (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.4) ดังนี้

1) ซอด้วง	1 คู่ (ยืนทำนอง 1 คันและเล่นพริกเพลง 1 คัน)
2) ซออู้	1 คู่ (บรรเลงเหมือนกันหรือกลมกลืนกัน)
3) จะเข้	1 คู่ (นิยมเป็นจะเข้หลีกกับเพียงอออย่างละตัว)
4) ขลุ่ยเพียงออ	1 เล้า
5) ขลุ่ยหลีบ	1 เล้า
6) โทน รำมะนา	1 คู่
7) ฉิ่ง	1 คู่

นอกจากนี้ อาจประสมเครื่องจังหวะอื่น ๆ เช่น ฉาบเล็ก กรับ โหม่ง หรือเครื่องดนตรีประกอบการแสดงเพลงภาษาต่าง ๆ เช่น กลองตุ๊ก เข้าไปอีกก็ได้ตามความเหมาะสม

3.2 วงเครื่องสายปี่ชวาเป็นวงดนตรีที่เปลี่ยนแปลงมาจากวงกลองแขกเครื่องใหญ่ แต่ตัดขลุ่ยและโทนรำมะนาออก โดยใช้ปี่ชวาและกลองแขกเข้ามาบรรเลงแทน (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.5) ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

3.2.1 ซอด้วง	1 คัน
3.2.2 ซออู้	1 คัน
3.2.3 ปี่ชวา	1 เล้า
3.2.4 กลองแขก	1 คู่
3.2.5 ฉิ่ง	1 คู่

ภาพประกอบ 4.5 วงเครื่องสายปี่ชวา

ทิมา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2545 : อัดสำเนา)

นอกจากนี้ สามารถเพิ่มเครื่องประกอบจังหวะได้ตามความเหมาะสม วงเครื่องสายชนิดนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนัก โดยเหตุที่นักดนตรีที่จะบรรเลงปี่ชวาฝีมือดี ๆ นั้นหายาก อีกทั้งผู้มั่งเสียงของวงดนตรีประเภทนี้ก็ไม่สู้จะไพเราะนัก แต่ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงในทางดนตรีไทย

ภาพประกอบ 4.6 วงเครื่องสายประสมขิม (โรงเรียนปทุมคงคา)
ที่มา (ธงรบ ขุนสงคราม. 2558 : อัดสำเนา)

3.3 วงเครื่องสายประสม เป็นการประสมวงดนตรีเครื่องสายชนิดใหม่ หลังจากที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและรับเอาดนตรีต่างชาติเข้ามาใช้ โดยการนำเอาเครื่องดนตรีอื่นใดที่ไม่ได้อยู่ในวงเครื่องสายเข้ามาบรรเลงประสมกับวงเครื่องสาย (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.6) เช่น ขิม ออร์แกน และไวโอลิน เป็นต้น

วงเครื่องสายประสมมีมานานแล้วตั้งแต่ไทยนำขิมเข้ามาใช้และเป็นที่ยอมรับกันหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 วงเครื่องสายประสมออร์แกนแพร่หลายมากและยังมีการบรรเลงแบบเคล้าการร้องคล้ายสมัยกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย ปัจจุบันเครื่องสายประสมได้รับความนิยมมาก เพราะเป็นทางกว้างสำหรับนักดนตรีที่บรรเลงเครื่องต่างชนิดกันให้มาเล่นด้วยกันได้

4. วงปี่พาทย์

วงปี่พาทย์มีการประสมวงมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัย และพัฒนามากขึ้นตามลำดับจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และได้พัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์เป็นแบบฉบับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีแบบแผนการบรรเลงถึง 7 ประเภท ดังนี้

4.1 วงปี่พาทย์ชาตรี เป็นวงปี่พาทย์ที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุด มีหลักฐานว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า “วงปี่พาทย์เครื่องห้าชนิดเบา” (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.7) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

4.1.1 ปี่นอก	1 เลา
4.1.2 ฆ้องคู่	1 คู่
4.1.3 ทับ (โทนชาตรี)	1 คู่
4.1.4 กลองชาตรี	1 คู่

4.1.5 ฉิ่ง 1 คู่

4.1.6 กรับซັก 1 อัน

วงปี่พาทย์ชาตรีนี้ โดยปกติจะใช้บรรเลงประกอบการแสดงมโนราห์ และการละเล่นหนังตะลุง ซึ่งแพร่หลายมากในภาคใต้ของไทย

ภาพประกอบ 4.7 เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์ชาตรี
ที่มา (ธงรบ ขุนสงคราม. 2558 : อัดสำเนา)

ภาพประกอบ 4.8 วงปี่พาทย์เครื่องห้า

ที่มา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

4.2 วงปี่พาทย์เครื่องห้า เป็นวงปี่พาทย์ที่พัฒนาขึ้นมาจากวงปี่พาทย์ชาตรี (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.8) ใช้ประกอบการแสดงโขน และหนังใหญ่ สมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

4.2.1 ระนาดเอก 1 ราง

4.2.2 ซ้องวงใหญ่ 1 วง

4.2.3 ตะโพน 1 ใบ

4.2.4 กลองทัด 1 คู่

4.2.5 ปี่ใน 1 เล้า

4.2.6 ฉิ่ง 1 คู่

อาจประสมเครื่องประกอบจังหวะอื่น ๆ ตามลักษณะของบทเพลง

4.3 วงปี่พาทย์เครื่องคู่ เป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้าที่เพิ่มเครื่องดนตรีมากขึ้น และมีการพัฒนาเครื่องดนตรีบางชิ้นขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.9) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

4.3.1 ระนาดเอก	1 ราง
4.3.2 ระนาดทุ้ม	1 ราง
4.3.3 ม้องวงเล็ก	1 วง
4.3.4 ม้องวงใหญ่	1 วง
4.3.5 ปี่ใน	1 เล้า
4.3.6 ปี่นอก	1 เล้า (ปัจจุบันหาคนเป่ายาก)
4.3.7 ตะโพน	1 ลูก
4.3.8 กลองทัด	1 คู่
4.3.9 ฉิ่ง	1 คู่
4.3.10 ฉาบ	1 คู่

กรับ โหม่ง และเครื่องประกอบจังหวะอื่น ๆ นำมาประสมตามลักษณะของบทเพลงได้ตามความเหมาะสม

ภาพประกอบ 4.9 วงปี่พาทย์เครื่องคู่

ทิมา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

4.4 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เป็นวงปี่พาทย์ที่มีการประสมวงเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 4 หลังจากที่เจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) คิดสร้างระนาดเอกทอง (เอกเหล็ก) และระนาดทุ้มเหล็กขึ้น (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.10)

นับเป็นวงปี่พาทย์ที่สมบูรณ์ที่สุด บรรเลงประกอบการแสดง โขน ละคร และงานประโคมทั่วไป มีเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

4.4.1 ระนาดเอก	1 ราง
4.4.2 ระนาดเอกเหล็ก	1 ราง
4.4.3 ระนาดทุ้ม	1 ราง
4.4.4 ระนาดทุ้มเหล็ก	1 ราง
4.4.5 ฆ้องวงเล็ก	1 วง
4.4.6 ฆ้องวงใหญ่	1 วง
4.4.7 ปี่ใน	1 เลา
4.4.8 ตะโพน	1 ใบ
4.4.9 กลองทัด	1 คู่
4.4.10 ฉิ่ง	1 คู่
4.4.11 ฉาบเล็ก	1 คู่
4.4.12 ฉาบใหญ่	1 คู่
4.4.13 กรับ	1 คู่

โหม่ง และเครื่องประกอบจังหวะอื่น ๆ นำมาประสมตามลักษณะของบทเพลง
ได้ตามความเหมาะสม

ภาพประกอบ 4.10 วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ทิมา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

การบรรเลงวงปี่พาทย์ดังที่กล่าวมาแล้วมี 2 แบบ คือ “วงปี่พาทย์ไม้แข็ง” และ “วงปี่พาทย์ไม้นวม” ในกรณีที่เป็วงปี่พาทย์ไม้นวม (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.11) ระนาดเอก ระนาดทุ้ม และฆ้องวง จะต้องตีด้วยไม้หุ้มนวม ใช้ขลุ่ยเพียงออแทนปี่ ใช้กลองแขกแทนตะโพนและกลองทัด และเพิ่มซอู้เข้าไปอีก 1 คัน จึงทำให้มีเสียงทุ้มนุ่มนวล และการบรรเลงก็ต้องบรรเลงด้วยวิธีที่อ่อนหวาน แทนการบรรเลงอย่างเกรี้ยวกราด สนุกสนาน ตามแบบของไม้แข็ง

ภาพประกอบ 4.11 วงปี่พาทย์ไม้นวม

ที่มา (การประสมวงดนตรีไทย ม้วนที่ 1. 2541 : อัดสำเนา)

4.5 วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ เป็นวงปี่พาทย์ที่มีการประสมวงขึ้นใหม่ สมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พุทธศักราช 2441 โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นผู้คิดประดิษฐ์ขึ้นและตั้งชื่อตามชื่อโรงละครดึกดำบรรพ์ เพื่อใช้บรรเลงประกอบในการแสดงละครเรื่องซึ่งเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) ทรงประดิษฐ์ขึ้น โดยได้แบบอย่างมาจากอุปรากร (Opera) ซึ่งเป็นละครเรื่องของทางตะวันตก (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.12) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

4.5.1 ระนาดเอก	1 ราง (บรรเลงด้วยไม้นวม)
4.5.2 ระนาดทุ้ม	1 ราง (บรรเลงด้วยไม้นวม)
4.5.3 ระนาดทุ้มเหล็ก	1 ราง (บรรเลงด้วยไม้นวม)
4.5.4 ฆ้องวงใหญ่	1 วง (บรรเลงด้วยไม้นวม)
4.5.5 ฆ้องวงเล็ก	1 ราง
4.5.6 ฆ้องขลุ่ย	1 ราง
4.5.7 ซออู้	1 คัน
4.5.8 ฆ้องหุ่ย	1 วง
4.5.9 ตะโพน	1 ใบ
4.5.10 กลองตะโพน	1 คู่
4.5.11 กลองแขก	1 คู่
4.5.12 ฉิ่ง	1 คู่
ฉาบ กรับ และ โหม่ง	

ภาพประกอบ 4.12 วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์

ทีมา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

ภาพประกอบ 4.13 วงปี่พาทย์นางหงส์

ทีมา (การประสมวงดนตรีไทย ม้วนที่ 1. 2541 : อัดสำเนา)

4.6 วงปี่พาทย์นางหงส์ เป็นวงปี่พาทย์ของไทยที่ใช้บรรเลงเฉพาะในงานศพเท่านั้น ชื่อของวงปี่พาทย์จะเรียกกันติดปากมาจากชื่อเพลงที่วงปี่พาทย์นี้นิยมบรรเลงเพื่อประโคมศพ คือ เพลงเรื่องนางหงส์ วงปี่พาทย์นางหงส์เป็นการประสมวงกันระหว่างวงปี่พาทย์เครื่องคู่ไม้แข็งกับวงเครื่องกลองแขกชนิดกลองมลายู โดยเอาปี่นอกหรือปี่ในออก (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.13) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

4.6.1 ระนาดเอก	1 ราง
4.6.2 ระนาดทุ้ม	1 ราง
4.6.3 ม้องวงเล็ก	1 วง

4.6.4	ฆ้องวงใหญ่	1 วง
4.6.5	ปี่ชวา	1 เล้า
4.6.6	กลองมลายู	1 คู่
4.6.7	ฉิ่ง	1 คู่

ฉาบ กรับ โหม่ง และเครื่องประกอบจังหวะอื่น ๆ

4.7 วงปี่พาทย์มอญ เป็นวงดนตรีแบบหนึ่งของไทยที่จัดตามแบบมอญ (รามัญ) มีเครื่องดนตรีเช่นเดียวกับวงปี่พาทย์ไทย แต่ใช้ฆ้องวงคนละแบบ คือใช้ฆ้องวงมอญ (รูปโค้งขึ้น) แทนฆ้องวงไทย ทั้งฆ้องมอญวงใหญ่ วงกลาง และวงเล็ก และใช้ตะโพนมอญที่มีขนาดใหญ่กว่าแทนตะโพนไทย ใช้ปี่มอญที่มีขนาดโตกว่าเสียงก้องกังวานและทุ้มกว่าแทนปี่ใน ทั้งยังมีเปิงมางคอกเข้ามาประกอบด้วย โดยบรรเลงได้ทั้งทำนองและจังหวะไปในตัว

วงปี่พาทย์มอญ แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ ปี่พาทย์มอญวงเล็ก ปี่พาทย์มอญเครื่องคู่ และปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ ตามขนาดและลักษณะการประสมวง (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.14)

ภาพประกอบ 4.14 วงปี่พาทย์มอญ

ทีมา (ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านไทย. 2558 : 122)

5. วงมโหรี

วงมโหรีเป็นวงดนตรีที่เกิดจากการรวมวงปี่พาทย์และวงเครื่องสายเข้าด้วยกัน โดยมีการปรับปรุงเครื่องปี่พาทย์ คือ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงเล็ก และฆ้องวงใหญ่ ให้มีขนาดย่อมลงเหมาะที่จะบรรเลงร่วมกับเครื่องสาย เพราะแต่เดิมมโหรีเป็นของหลวงบรรเลงกันในราชสำนัก และใช้ข้าราชการฝ่ายในซึ่งเป็นสตรีล้วนเป็นผู้บรรเลง จึงต้องย่อขนาดของเครื่องปี่พาทย์ให้เล็กลง

ถือได้ว่า “วงมโหรี” เป็นวงดนตรีไทยที่มีเครื่องดนตรีครบทั้ง ดี เป่า คีล และสี ที่มีความสมบูรณ์ที่สุดเทียบได้กับวงออร์เคสตรา (Orchestra) ของทางตะวันตก แบ่งออกเป็น 3 ขนาด ได้แก่

5.1 วงมโหรีวงเล็ก (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.15) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

5.1.1 ระนาดเอกมโหรี	1 ราง
5.1.2 ฉิ่งวงใหญ่มโหรี	1 วง
5.1.3 ซอสามสาย	1 คัน
5.1.4 ซอด้วง	1 คัน
5.1.5 ซออู้	1 คัน
5.1.6 จะเข้	1 ตัว
5.1.7 ขลุ่ยเพียงออ	1 เล้า
5.1.8 โทน รำมะนา	1 คู่
5.1.9 ฉิ่ง	1 คู่

ภาพประกอบ 4.15 วงมโหรีวงเล็ก

ที่มา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

5.2 วงมโหรีเครื่องคู่ เป็นวงมโหรีที่มีเครื่องดนตรีบรรเลงทำนองอย่างละ 2 ชิ้นเป็นคู่กัน (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.16) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

5.2.1 ระนาดเอกมโหรี	1 ราง
5.2.2 ระนาดทุ้มมโหรี	1 ราง
5.2.3 ฉิ่งวงใหญ่มโหรี	1 วง
5.2.4 ฉิ่งวงเล็กมโหรี	1 วง
5.2.5 ซอสามสาย	1 คัน

5.2.6 ซอสามสายหลิบ	1 คัน (ปัจจุบันไม่นิยมนำมาบรรเลง)
5.2.7 ซอด้วง	2 คัน
5.2.8 ซออู้	2 คัน
5.2.9 จะเข้	1 ตัว
5.2.10 จะเข้หลิบ	1 ตัว
5.2.11 ขลุ่ยเพียงออ	1 เล้า
5.2.12 ขลุ่ยหลิบ	1 เล้า
5.2.13 โทน รำมะนา	1 คู่
5.2.14 ฉิ่ง	1 คู่

ฉาบ กรับ โหม่ง และเครื่องประกอบจังหวะอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

ภาพประกอบ 4.16 วงมโหรีเครื่องคู่

ทิมา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

5.3 วงมโหรีเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีหลัก 4 หมู่ (ดังแสดงในภาพประกอบ 4.17) ดังต่อไปนี้

5.3.1 หมู่เครื่องสาย ได้แก่ ซอสามสาย 2 คัน (เป็นซอสามสายหลิบ 1 คัน และซอสามสายเพียงออ 1 คัน) ซอด้วง 2 คัน (บรรเลงแนวทางธรรมดา 1 คัน และบรรเลงทางพิเศษ 1 คัน) ซออู้ 2 คัน (บรรเลงแนวทางธรรมดา 1 คัน และบรรเลงทางพิเศษ 1 คัน) จะเข้ 2 ตัว (เป็นจะเข้ธรรมดา 1 ตัว และจะเข้หลิบ 1 ตัว)

เครื่องสายแต่ละชนิดดังกล่าว โดยปกติจะบรรเลงในทางของตน และแต่ละชนิดมักจะบรรเลงเป็น 2 แนว คือ บรรเลงทำนองเพลงเพื่อเดินเนื้อเพลงในทางของตนและบรรเลงทางพิเศษ และไม่ว่าจะบรรเลงทางใดทั้งหมดนี้ต้องคงรักษาทำนองหลักโดยเฉพาะลูกตกจังหวะไว้เสมอไป

5.3.2 หมู่เครื่องเป่าพาทย์ ได้แก่ ระนาดเอกมโหรี (บรรเลงนำวงด้วยทางเก็บ ทางหวาน ตามลีลาที่เหมาะสมกับทำนองเพลง ทางที่บรรเลงแปรมาจากลูกฆ้องซึ่งเป็นทำนองหลัก ระนาดเอก ทำหน้าที่เป็นผู้นำในวงมโหรี) ระนาดเอกเหล็ก (ดำเนินทำนองทางเก็บคล้ายกับระนาดเอก แต่ทำนอง จะห่างกว่า ประสมเสียงให้กังวาน) ระนาดทุ้มมโหรี (บรรเลงทางเปลี่ยนที่มีลีลาเหมาะสำหรับทำ หน้าที่สลับ ล้อ ชัด คล้ายกับตัวตลกประจำวง ทำให้เพลงมีสำเนียงสนุกสนาน ครึกครื้นตลอดเวลา) ระนาดทุ้มเหล็ก (ดำเนินทำนองหลักแบบเดียวกับฆ้องวงใหญ่ ให้เสียงกังวานต่ำ) ฆ้องวงใหญ่มโหรี (มี เสียงสูงกว่าฆ้องวงใหญ่พาทย์ 2 เสียง ใช้บรรเลงลูกฆ้องเป็นทำนองหลัก เป็นแกนของวงมโหรีทั้ง วง) และฆ้องวงเล็กมโหรี (บรรเลงทางของตนที่แปรจากลูกฆ้อง มีลีลาคล้ายระนาดเอก)

5.3.3 หมู่เครื่องเป่า ได้แก่ ขลุ่ยหลีบ (บรรเลงทำนองหวาน โหยหวน ตอดนิตตอด หน่อย) ขลุ่ยเพียงออ (บรรเลงทางหวาน นุ่มนวล โหยหวน ต่างจากขลุ่ยหลีบ) และขลุ่ยอู้ (บรรเลง ทางหวาน โดยยึดลูกฆ้องเป็นสำคัญในแนวทางเสียงต่ำ)

5.3.4 หมู่เครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง (ทำหน้าที่คล้ายวาทยกรควบคุมจังหวะ และการบรรเลงของเครื่องดนตรีทุกชิ้น) ฉาบเล็ก (บรรเลงจังหวะขัดกับฉิ่ง ทำให้เกิดความรู้สึก ครึกครื้น) กรับ (ตีเฉพาะจังหวะหนักพอดีกับจังหวะฉับของฉิ่ง เพื่อรักษาจังหวะฉิ่งให้คงที่) โหม่ง (ตีทุก ๆ 4 จังหวะตลอดทั้งเพลง) และ โทน รำมะนา (หรือ กลองแขก คู่หนึ่งมี 2 ลูก คือ ตัวผู้เสียงสูง และตัวเมียเสียงต่ำ บรรเลงกำกับหน้าทับและกำกับจังหวะประกอบกับเครื่องจังหวะอื่น ๆ กลองแขก เป็นเครื่องหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการบรรเลงหน้าทับประจำวงมโหรี)

ปัจจุบันวงมโหรีเครื่องใหญ่ไม่นิยมใช้ระนาดและฆ้องวงมโหรีซึ่งมีขนาดเล็กอีกแล้ว เพราะมโหรีไม่จำเป็นต้องเป็นวงดนตรีเฉพาะสตรีเท่านั้น บุรุษก็เล่นมโหรีได้ ทางที่บรรเลงก็ แตกต่างจากแบบเดิมไปมาก และวงมโหรีเป็นที่นิยมเล่นกันกว้างขวางมาก เพราะสามารถบรรเลง ได้ครบทุกเทคนิคของเพลงไทย ทำให้มโหรีแบบฉบับดั้งเดิมเกือบจะสูญไปเสียทีเดียว

ภาพประกอบ 4.17 วงมโหรีเครื่องใหญ่

ทิมา (สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : อัดสำเนา)

บทสรุป

การประสมวงดนตรีมีหลายลักษณะ ซึ่งขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีที่จะนำมาบรรเลงร่วมกันในแต่ละยุคสมัยของไทย โดยจะมีการประสมวงที่มีรายละเอียดต่างกันออกไปตามระเบียบแบบแผนที่เชื่อถือกันมาแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาถึงการประสมวงของแต่ละยุคสมัยของไทย อาจแบ่งได้เป็นวงประเภทต่าง ๆ ดังนี้

สมัยสุโขทัย มีการประสมวง 4 แบบ ได้แก่ การบรรเลงพิณ วงขับไม้ วงปี่พาทย์เครื่องห้า และวงเครื่องประโคม

สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการประสมวง 4 แบบ ได้แก่ วงขับไม้ วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี

สมัยรัตนโกสินทร์ มีการประสมวง 5 แบบ ได้แก่

1. วงขับไม้ ประกอบด้วยผู้บรรเลงและเครื่องดนตรี ได้แก่ พราหมณ์ขับลำนำ ผู้โกว บัณเฑาะว์ และผู้ตีซอสามสาย

2. วงเครื่องกลองแขก แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ชนิดที่ใช้กลองมลายู และชนิดที่ใช้กลองแขก และในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการนำกลองแขกไปบรรเลงประสมในวงเครื่องสาย คือ ซอด้วง ซออู้ และจะเข้ เกิดเป็นวงดนตรีที่เรียกว่า “กลองแขกเครื่องใหญ่” ต่อมาได้พัฒนามาเป็นวงเครื่องสาย และวงมโหรี

3. วงเครื่องสาย แบ่งออกได้ดังนี้ 1) วงเครื่องสายไทย ได้แก่ วงเครื่องสายวงเล็ก และวงเครื่องสายเครื่องคู่ 2) วงเครื่องสายปี่ชวา และ 3) วงเครื่องสายประสม

4. วงปี่พาทย์ ได้พัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์เป็นแบบฉบับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีแบบแผนการบรรเลงถึง 7 ประเภท ได้แก่ 1) วงปี่พาทย์ชาตรี หรือเรียกว่า “วงปี่พาทย์เครื่องห้าชนิดเบา” 2) วงปี่พาทย์เครื่องห้า 3) วงปี่พาทย์เครื่องคู่ 4) วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ 5) วงปี่พาทย์ตึกดำบรรพ์ 6) วงปี่พาทย์นางหงส์ และ 7) วงปี่พาทย์มอญ

5. วงมโหรี เป็นวงดนตรีที่เกิดจากการรวมวงปี่พาทย์และวงเครื่องสายเข้าด้วยกัน ถือได้ว่า “วงมโหรี” เป็นวงดนตรีไทยที่มีเครื่องดนตรีครบทั้ง ตี เป่า ดัด และตี ที่มีความสมบูรณ์ที่สุด แบ่งออกเป็น 3 ขนาด ได้แก่

5.1 วงมโหรีวงเล็ก

5.2 วงมโหรีเครื่องคู่

5.3 วงมโหรีเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี 4 หมู่ คือ 1) หมู่เครื่องสาย 2) หมู่เครื่องปี่พาทย์ 3) หมู่เครื่องเป่า และ 4) หมู่เครื่องประกอบจังหวะ

คำถามทบทวน

1. วงจับไม้ประกอบด้วย ผู้บรรเลงและเครื่องดนตรี อะไรบ้าง
2. การประสมวงกลองมลายู โดยใช้กลอง 4 ลูก ปี่ชวา 1 เลา และฆ้องเหม่ง 1 ใบ มีชื่อเรียกว่าเป็นการประสมวงแบบใด
3. วงเครื่องสายไทย มีกี่ชนิด อะไรบ้าง
4. “วงปี่พาทย์เครื่องห้าชนิดเบา” มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอะไร
5. “วงปี่พาทย์เครื่องคู่” มีการประสมวงเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลใด
6. บุคคลท่านใด ที่คิดประดิษฐ์ระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็ก ขึ้นในรัชกาลที่ 4 เพื่อนำไปประสมในวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่
7. จงอธิบาย ความแตกต่างระหว่าง “วงปี่พาทย์ไม้แข็ง” กับ “วงปี่พาทย์ไม้นวม”
8. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงปรับปรุงเครื่องดนตรีไทยขึ้นใด บรรเลงประสมในวงปี่พาทย์คีตกำรบรรพ์
9. วงปี่พาทย์ของไทยชนิดใด ที่ใช้บรรเลงเฉพาะในงานศพเท่านั้น
10. วงมโหรีเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีกี่หมู่ อะไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- การประชุมวงดนตรีไทย ม้วนที่ 1. (2541). (V.C.D.). กรุงเทพฯ : ศรีสมบูรณ์โฆษณา.
- ดนตรีพื้นบ้านไทย. (2540). (C.A.I.). กรุงเทพฯ : ไทย อินฟอर्मชัน พับลิชชิ่ง ซีเอสเอ็ม.
- ธงรบ ขุนสงคราม. (2549). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านไทย. บุรีรัมย์ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- _____. (2558). ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. บุรีรัมย์ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ปริญญา มิตรสุวรรณ และชาติชาย คงเทียน. (2548). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานดนตรี มัธยมศึกษาปีที่ 6. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์. กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินติ้ง.